

УДК 371.214.2:811.111

*Євген Долинський, кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу навчання іноземних мов
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ*

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ “МОЯ ФРАНЦІЯ”

У статті проаналізовано методичні засади, педагогічні принципи, що повинні враховуватися при укладанні навчального посібника елективного курсу з французької мови. Охарактеризовано поняття елективні курси. Визначено роль іноземної мови у профільному навчанні.

Ключові слова: елективні курси, навчальний посібник, профільне навчання, іноземна мова.

Лит. 6.

*Евгений Долинский, кандидат педагогических наук, доцент,
старший научный сотрудник отдела изучения иностранных языков
Института педагогики НАПН Украины, г. Киев*

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ СОСТАВЛЕНИЯ УЧЕБНОГО ПОСОБИЯ ЭЛЕКТИВНЫХ КУРСОВ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ “МОЯ ФРАНЦИЯ”

В статье проанализированы методические основы, педагогические принципы, которые должны учитываться при заключении учебного пособия элективного курса по французскому языку. Охарактеризовано понятие элективные курсы. Определена роль иностранного языка в профильном обучении.

Ключевые слова: элективные курсы, учебное пособие, профильное обучение, иностранный язык.

*Eugene Dolynsky, Ph. D. (Pedagogic) Docent, senior researcher of foreign languages study
Department, institute of pedagogy, National Academy of pedagogical Sciences of Ukraine*

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF DRAFTING MANUALS OF ELECTIVE COURSES IN A FOREIGN LANGUAGE “MY FRANCE”

The article deals with methodological foundations, pedagogical principles that should be considered when concluding tutorials elective course in french. The concept of elective courses is characterized by. The role of foreign language in professional training is defined

Keywords: elective courses, textbooks, specialized education, foreign language.

Постановка проблеми. У зв'язку з інтеграцією України до єдиного європейського освітнього простору посилюється процес модернізації вітчизняної шкільної освіти в цілому та іншомовної зокрема. У силу своїх соціальних, пізнавальних і розвивальних функцій іноземна мова займає особливе місце в системі сучасної освіти як засіб спілкування, пізнання оточуючого світу та розширення його кордонів. Вивчення іноземної мови є ефективним засобом соціалізації, самовираження, інтелектуального, емоційного і морального розвитку особистості [2].

Випускник школи повинен володіти знаннями з іноземної мови, що складають цілісну картину світу, а також необхідними навичками й уміннями здійснювати різні види іншомовної діяльності. Він має бути готовим до міжособистісної та міжкультурної співпраці як у межах своєї країни, так і на міжнародному рівні.

Елективні курси з іноземних мов – обов'язкові навчальні предмети, що є засобами забезпечення варіативного компонента змісту навчання, розширюють і поглиблюють його додатковою профільно-орієнтованою інформацією, обираються самими учнями відповідно до їхніх інтересів, уподобань і потреб, реалізуються за рахунок шкільного компонента навчального плану. Це демонструє взаємозв'язок їх змістового наповнення зі змістом загальної шкільної іншомовної освіти. Їх вибір здійснюють учні відповідно до власних інтересів і майбутніх професійних намірів, і разом із профільним предметом вони мають забезпечити наступність змісту загальної і професійної освіти та вмотивований вибір старшокласниками своєї професійної освіти і майбутньої діяльності, пов'язаної зі знанням іноземної мови [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами укладання навчальних посібників

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ “МОЯ ФРАНЦІЯ”

елективних курсів з іноземних мов займаються науковці інституту педагогіки з відділу вивчення іноземних мов, академії педагогічних наук України: В. Редько, Т. Полонська, Н. Басай, О. Басай, О. Пасічник, І. Алексєєнко, Є. Долинський.

Над конструюванням змісту навчально-методичних посібників з іноземної мови за професійним спрямуванням для вищих навчальних закладів працюють українські та зарубіжні дослідники: Т. Добрянська, Н. Єремєєва, О. Іващенко, М. Краснодєбська, Н. Кринська, І. Логвиненко, Т. Панова, Л. Попова, О. Спіркіна, Ю. Шевченко, Л. Шугай, Б. Шуневич, Є. Хадияк.

Мета статті – здійснити аналіз методичних засад і структури навчального посібника елективного курсу з французької мови “Моя Франція”.

Виклад основного матеріалу. Основним засобом оволодіння змістом елективних курсів є навчальні посібники. У нашому дослідженні, розглянемо навчальний посібник елективного курсу з французької мови “Моя Франція”. Його ефективність, зокрема здатність сприяти виконанню вимог навчальних програм, розвитку пізнавальних інтересів і комунікативних потреб старшокласників, різнобічно залежить від дидактичних і методичних підходів, визначених для побудови їх змісту і структури. Він має бути спроможним успішно виконувати цілі, визначені навчальною програмою [5].

Навчальний посібник як основний засіб забезпечення школярів змістом обраного ними елективного курсу різнобічно узгоджується з їхніми іншомовними комунікативними намірами та враховує навчальний досвід, набутий у процесі вивчення іноземної мови як загальноосвітнього предмета в початковій та основній школі. А це означає, що зміст елективного курсу, презентований у відповідному навчальному посібнику, за інформаційним, мовним, мовленнєвим і соціокультурним наповненням [3].

Побудова змісту навчального посібника елективного курсу з французької мови ґрунтується на певних закономірностях, які враховуються в галузі створення навчальної літератури, а саме:

- мета навчання іншомовного спілкування в межах даного елективного курсу зумовлює зміст відповідного навчального посібника і є компонентом загальної мети навчання іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах;

- успішна реалізація мети й ефективне використання змісту навчального посібника елективного курсу з іноземної мови “Моя Франція” залежать від доцільно дібраного і

методично раціонально організованого в ньому навчального матеріалу: мовного, мовленнєвого та текстового матеріалу, вправ і завдань, позатекстових матеріалів;

- вікові психологічні особливості старшокласників, їхні інтереси, комунікативні потреби та навчальний досвід є психолого-дидактичним підґрунтям для визначення видів і форм навчальної діяльності, що використовуються у змісті посібника;

- рівень умотивованості навчальних дій, що мають виконувати старшокласники, слугує передумовою для усвідомленого й успішного оволодіння змістом навчального посібника;

- ефективність процесу навчання залежить від дидактичної та методичної доцільності запропонованих посібником методів, способів і форм презентації та активізації навчального матеріалу, а також від методів і форм контролю рівня його засвоєння;

- зміст навчального посібника має надавати учням можливість для демонстрації власних іншомовних здібностей у різних видах мовленнєвої діяльності, спостерігати динаміку їх розвитку й усвідомлювати результати своєї роботи, бачити тенденцію їх удосконалення та, за потреби, коригувати набутий досвід відповідно до власних комунікативних намірів;

- зміст навчального посібника “Моя Франція” має бути гнучким, не повинен жорстко регламентувати роботу вчителя, а, навпаки, давати йому змогу ефективно здійснювати педагогічне керівництво діяльністю учнів, деколи варіювати запропонованим змістом, що зумовлюється об’єктивними і суб’єктивними чинниками впливу на навчальний процес;

- одним із пріоритетних принципів сучасного розвитку шкільної іншомовної освіти є взаємопов’язане навчання школярів іншомовного спілкування і культури народу, мова якого вивчається, що має чітко відбиватись у змісті навчального посібника елективного курсу;

- для забезпечення вірогідності змісту навчального матеріалу, передбаченого для набуття учнями іншомовного профільно-зорієнтованого комунікативного досвіду відповідно до вимог навчальної програми, його оптимальний добір і раціональна збалансованість у навчальному посібнику визначається за результатами експериментальної перевірки в загальноосвітніх закладах різних регіонів України [6].

Зазначені закономірності можуть слугувати підґрунтям для визначення змісту структурних компонентів навчального посібника елективного курсу з французької мови “Моя Франція”. Основною структурною одиницею організації

навчального матеріалу в змісті посібника визначено тематичні розділи (модулі), які відображають сутнісний зміст елективного курсу. Кожний розділ є автономним і завершеним за своїм змістом складником навчального посібника, що дає можливість учителю вибудовувати процес вивчення тем курсу в довільному порядку [4].

Конструювання змісту навчального посібника елективного курсу з Французької мови здійснюється на основі таких принципів:

1. *Принцип компетентнісного підходу* до навчання іншомовного спілкування, що забезпечує прагматичні комунікативні потреби школярів відповідно до змісту обраного елективного курсу, зокрема, усвідомлене набуття / удосконалення досвіду аналізувати, систематизувати, порівнювати, робити висновки, висловлювати своє ставлення до об'єктів спілкування і давати їм оцінку, обґрунтовувати власну точку зору, усвідомлено оволодівати способами діяльності з метою застосування навчальних досягнень і набутого досвіду в реальних життєвих ситуацій.

2. *Принцип комунікативної спрямованості навчання* сприяє оволодінню таким рівнем іншомовного спілкування в усній і письмовій формах у межах навчального середовища, який узгоджується з дескрипторами Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

3. *Принцип ситуативності та тематичної організації навчального матеріалу*, який створює умови для адекватної реалізації ідеї комунікативності. Оволодіння іншомовним досвідом відбувається в межах тем, визначених навчальною програмою елективних курсів, а основною формою організації спілкування вважаються творчі інтерактивні види діяльності: мовленнєва ситуація, рольова гра, проектна робота тощо, діалогові та колективні форми комунікації, тематично зорієнтовані на обраний профіль.

4. *Принцип урахування досвіду, набутого учнями* у вивченні інших навчальних предметів, зокрема іноземної мови як загальноосвітнього чи предмета для поглибленого вивчення, що дозволяє прогнозувати можливі труднощі в оволодінні змістом елективних курсів, і в такий спосіб раціоналізувати навчальний процес. У зв'язку з цим доцільно в навчальних посібниках презентувати спеціальні рубрики, які орієнтують учнів на повторення й узагальнення раніше вивченого навчального матеріалу.

5. *Принцип свідомого навчання* передбачає добір змістовно цінного навчального матеріалу, що забезпечуватиме розвиток пізнавальних

здібностей учнів. Він сприяє цілеспрямованому сприйманню й осмисленню мовних явищ, що вивчаються, їх творчому трансформуванню у процесі здійснення мовленнєвих дій: від усвідомленого оволодіння дією до автоматизованого її виконання; від формування окремих компонентів до їх об'єднання.

6. *Принцип урахування вікових особливостей учнів старшої школи*, який зумовлює добір спеціальних методичних підходів, форм і засобів для організації профільно-спрямованого спілкування з метою ефективного оволодіння реалізованим у навчальних посібниках змістом елективних курсів відповідно до набутого іншомовного комунікативного досвіду.

7. *Принцип збалансованого та взаємопов'язаного навчання всіх видів мовленнєвої діяльності*, який враховує їх спільні психологічні механізми та ґрунтується на використанні максимуму відповідних аналізаторів для досягнення достатнього рівня сформованості у старшокласників умінь і навичок в усному та письмовому профільно-спрямованому спілкуванні. Відповідно, у навчальних посібниках мають використовуватись види діяльності, що сприяють комплексному оволодінню аудіюванням, говорінням, читанням, письмом.

8. *Принципи диференціації та індивідуалізації навчання* відповідно до іншомовних комунікативних намірів старшокласників у межах змісту вибраного елективного курсу, що дає можливість “дійти до кожного учня” з урахуванням їхніх особистісних можливостей і потреб.

9. *Принцип розширення ролі самостійної іншомовної комунікативної діяльності старшокласників*, розвитку їхньої автономії, мотивації, усвідомленого ставлення до організації та результатів своєї навчальної роботи, що є чинниками впливу на траєкторію їхнього особистісного розвитку. Доцільно в навчальних посібниках активно використовувати види самостійної діяльності, що сприяють розвитку творчих здібностей старшокласників [5].

Ефективність навчальної діяльності та результати успішності школярів, при вивченні елективного курсу з Французької мови, значною мірою залежать від змісту і структури навчального посібника, зокрема від дидактично доцільно дібраного навчального матеріалу та методично раціональної його організації в навчальному посібнику. Важливо, щоб зміст посібника і всі його структурні компоненти узгоджувалися з цілями навчання, віковими особливостями старшокласників, їхніми іншомовними

комунікативними потребами. Основними вимогами до структурних компонентів тематичних розділів (модулів) навчального посібника (підрозділів, параграфів, уроків тощо) є [1]:

1. Цілі та завдання кожного структурного компонента навчального посібника необхідно розглядати, як частину загальної мети навчання профільно-орієнтованого іншомовного спілкування. Вони окреслюють обсяг мовного, мовленнєвого та інформаційного матеріалу, яким повинні оволодіти учні в межах певної теми, запропонованої змістом навчального посібника, на рівні, визначеному навчальною програмою.

2. Види навчальної діяльності, що використовуються у змісті структурних компонентів навчального посібника, мають бути комунікативно спрямованими, давати учням можливість успішно виконувати навчальні операції і дії, що сприяють оволодінню ними іншомовним профільно-орієнтованим спілкуванням в усній і письмовій формах.

3. Структурні компоненти тематичних розділів мають забезпечувати збалансоване оволодіння старшокласниками всіма видами мовленнєвої діяльності (говорінням, аудіюванням, читанням, письмом), де кожний із них є метою навчання і узгоджується із змістом елективного курсу у межах вимог навчальної програми. Навчальна діяльність у межах структурних компонентів має забезпечувати паралельне та взаємопов'язане оволодіння школярами усним і писемним мовленням, причому її обсяг і види варіюються залежно від складності змісту матеріалу та труднощів його засвоєння.

4. Види навчальної діяльності, способи і форми їх виконання повинні бути вмотивованими, учні мають усвідомлювати їх потребу та важливість для реалізації власних іншомовних профільно-орієнтованих комунікативних намірів.

5. Зміст структурних компонентів навчального посібника має містити дидактично доцільно сконструйовану систему вправ і завдань, яка сприяє активізації нового навчального матеріалу та спрямована на досягнення такого рівня сформованості в учнів мовних навичок і мовленнєвих умінь, який дає їм можливість набувати досвіду комунікативної поведінки в різних ситуаціях профільно-орієнтованого спілкування. Вибір видів і запропонована ієрархія вправ і завдань мають різнобічно узгоджуватися з метою навчання і бути здатними забезпечувати її успішне виконання, а оптимальний склад системи потрібно визначати шляхом експериментальної перевірки.

6. Усі види вправ і завдань структурних компонентів навчального посібника повинні бути методично раціонально організовані відповідно до принципу наступності, який передбачає, що кожний наступний вид забезпечується набутим досвідом учнів, а операції і дії, що виконуються, є складнішими від попередніх.

7. Навчальний посібник повинен містити ефективну систему повторення. У ньому доцільно презентувати узагальнювальну схему та таблиці під рубриками “Повторення”. Вони дають учням можливість актуалізувати матеріал, вивчений на попередніх етапах навчання в курсі “Іноземна мова”, і слугують орієнтовною основною діяльністю.

8. До змісту структурних компонентів навчального посібника “Моя Франція” необхідно добирати дидактично доцільні ілюстративні матеріали, що виконують дві основні функції: 1) засобу конкретизації змісту тексту, що пропонується для читання; 2) візуального інформаційного середовища для продукування висловлення в усній або в письмовій формах. У зв'язку з цим ілюстративні матеріали навчального посібника має бути чітким, доступними для адекватного сприймання всіма учнями і не викликати подвійних асоціацій.

9. Види навчальної діяльності, що компонує структурні компоненти навчальних посібників, насамперед мають узгоджуватися з принципами доступності, наступності, комунікативності та передбачати виконання школярами дій, спрямованих як на засвоєння мовних аспектів профільно-орієнтованого іншомовного спілкування, так і на становлення та розвиток мовленнєвих умінь у різних видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні, письмі). Кожен структурний компонент може мати різне співвідношення вправ і завдань, які забезпечують оволодіння мовою і мовленням. Воно залежить від мети заняття, складності змісту навчального матеріалу і труднощів його засвоєння.

10. З огляду на те, що головна мета засвоєння змісту елективного курсу з французької мови передбачає оволодіння учнями комунікативною діяльністю в усній та письмовій формах. Методично доцільно, щоб види навчальної роботи, які мають виконувати учні, були комунікативно спрямованими. Утім це не заперечує використання в структурних компонентах навчального посібника мовних вправ, які забезпечують засвоєння чи повторення школярами значень лексичних і граматичних одиниць, усвідомлення їх форми та правил застосування (функцій) у мовленні.

11. Необхідно враховувати, що не всі старшокласники на однаковому рівні можуть засвоїти новий навчальний матеріал за одне заняття: для цього їм потрібен різний час, оскільки кожен учень має індивідуальну траєкторію навчання. У зв'язку з цим, бажано передбачати в наступних структурних компонентах навчального посібника актуалізацію й активізацію раніше вивченого матеріалу, який доцільно долучати до змісту текстів для читання, діалогів, різноманітних вправ і завдань.

12. Кожний структурний компонент навчального посібника розглядається цілісним продуктом, який має не лише певну дидактичну структуру, вибудовану згідно з принципом наступності, а й методично раціональну організацію навчального матеріалу, зокрема завершеність. Види діяльності, що учні мають виконувати під кінець заняття, мають узгоджуватися з метою, яку визначено для змісту кожної структурної одиниці навчального посібника. Недоцільно завершувати структурний компонент навчальних посібників мовними вправами, оскільки вони не є пріоритетними видами діяльності за комунікативного підходу до навчання. Варто для цього використовувати творчі комунікативні завдання: навчально-мовленнєві ситуації, рольові ігри, проєктну роботу тощо [2].

Запропоновані дидактичні та методичні підходи до побудови змісту структурних компонентів навчального посібника “Моя Франція” можна охарактеризувати як універсальні, вони можуть бути використані для конструювання змісту різних за профілем навчальних посібників елективних курсів з іноземних мов.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, укладання навчальних посібників за професійним спрямуванням є надзвичайно актуальним у навчальному процесі. Для успішної реалізації освітньо-розвивального потенціалу іноземної мови за професійним спрямуванням зміст навчальних посібників повинен сприяти тому, щоб процес залучення учнів до вивчення іноземної мови поглиблював

та розширював професійний світогляд. А відтак одним із перспективних напрямів нашої роботи під час укладання навчальних посібників елективних курсів з іноземної мови є постійна розробка і вдалих підбір навчального матеріалу з урахуванням психолого-педагогічних особливостей учнів старших класів.

1. *Басай Н.П. Дидактичні засади навчання іноземних мов учнів старшої школи (на матеріалі німецької мови) [Текст] / Н.П. Басай // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць / [ред. кол., голов. ред. В.М. Мадзігон, наук. ред. О.М. Топузов]. – К.: Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – С. 23 – 29.*

2. *Басай Н.П. Рівневе навчання німецької мови старшокласників за новими підручниками для 10 – 11 класів [Текст] / Н.П. Басай // Сучасні тенденції розвитку іноземної освіти у середній та вищій школі: стан, проблеми, перспективи: зб. матеріалів наук.-практ. семінару / [за ред. канд. пед. наук, В.П. Іванишиної]. – Чернігів: Черніг. держ. технол. ун-т, 2012. – С. 35 – 41.*

3. *Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: навчально-методичний посібник / В.Г. Редько, Т.К. Полонська, Н.П. Басай [та ін.]; за наук. ред. В.Г. Редька – К.: Педагогічна думка, 2013. – 360 с.*

4. *Полонська Т.К. Особливості підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до роботи в сучасній профільній школі / Т.К. Полонська // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору: зб. наук. праць. – Т. 7. – Харків: Харківський нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 2013. – С. 123 – 131.*

5. *Полонська Т.К. Реалізація компетентнісного підходу через зміст елективних курсів з іноземної мови у профільній школі / Т.К. Полонська // Компетентнісна парадигма розвитку мовної освіти у середній і вищій школі: сучасні виклики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Чернігів, 2013. – С. 101 – 107.*

6. *Редько В.Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика: монографія / В.Г. Редько. – К.: Генеза, 2012. – 224 с.*

Стаття надійшла до редакції 23.02.2015

“Хоча б над тобою було сто вчителів – вони будуть безсилі, якщо ти не зможеш сам змусити себе до праці і сам вимагати її від себе”.

Василь Сухомлинський
видатний український педагог

